

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

з навчальної дисципліни **Основи оперативно-розшукової діяльності**

вибіркових компонент

освітньої програми *першого (бакалаврського)* рівня вищої освіти

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

за темою Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності

м. Харків

2023 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол від 21.08.2023 № 7)

Розробник:

1. Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Пчолкін В.Д.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та медичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

План лекції

1. Поняття та сутність матеріалів оперативно-розшукової діяльності.
2. Суб'єкти використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності
3. Надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності слідчому, прокурору, суду.
4. Документальне оформлення матеріалів оперативно-розшукової діяльності

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. (в ред. від 1 червня 2010 р.) (Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 трав. 1994 р., Протоколом № 14 від 13 трав. 2004 р.): URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580- VIII: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 22, ст.303 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed20130811#Text>
5. Закон України «Про судову експертизу» // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 28, ст.232 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
6. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» // Відомості Верховної Ради України, 1995, N 10, ст.60 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів// Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. №770 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#Text>
10. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-18. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

11. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 20.03.2022)
12. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>
13. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 09.08.2023).
14. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.
15. Пчолкін В. Д. Методологія пізнання в теорії ОРД. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2011. С. 296–302.
16. Пчолкін В. Д. Розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності за роки незалежності в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. Спец випуск, Незалежній Україні 20 років. № 2 (53). 2011. С. 113–121
17. Пчолкін В. Д. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства. Вісник ХНУВС. № 1 (56). 2012. С. 133–141
18. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність: Вступ до курсу / ОІВС МВС України. Одеса, 1999. 56 л.
19. Оперативно-розшукова діяльність: Навч. посіб. / С.М. Моїсєєв, О.М. Джужа, Д.Й. Никифорчук та ін.. / За ред.. проф.. О.М. Джужа. К. : Правова єдність, 2009. 310с.
20. Цуцкірідзе М.С. Негласні слідчі (розшукові) дії.// Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 5 жовтня 2012р.)– Харків: ХНУВС 2012. С. 40–43.

1. Поняття та сутність матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

При дослідженні значення результатів ОРД справедливим є визначення питань про правові засади, напрями використання результатів цієї діяльності, процедурні, тактичні та організаційно-правові аспекти.

Матеріали оперативно-розшукової діяльності це – складені чи отримані уповноваженими особами у передбачений Законом та відомчими нормативно-правовими актами способ, зафіксовані у визначеній ними формі на будь-яких матеріальних носіях, до яких відносяться:

а) документи (їх копії), які містять фактичні дані про злочинні діяння окремих осіб і груп;

б) будь-які об'єкти речового походження, властивості, якості й стан яких об'єктивно пов'язані зі злочинною діяльністю, або такі, що були знаряддям злочину, й усі інші матеріальні об'єкти, які можуть бути засобами виявлення, розкриття та розслідування злочину і використані як приводи та підстави для порушення кримінального провадження, проведення слідчих дій та прийняття інших процесуальних рішень, а також для отримання фактичних даних, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні.

Важливе значення для з'ясування статусу результатів ОРД є їх класифікація за формою закріплення. Наприклад, до негласних матеріалів, що можуть передаватися слідчим для використання в розслідуванні злочинів, можуть бути віднесені:

а) рапорти уповноважених осіб щодо встановлення в ході проведення оперативно-розшукової діяльності ознак злочину і підстав для порушення кримінального провадження (зазначення обставин вчиненого злочину, прізвище і адреса виявленого потерпілого, свідка; місця знаходження речового доказу чи документа або долучення їх до рапорту, якщо вони були отримані від громадян або вилучені безпосередньо працівником оперативного підрозділу);

б) складені оперативним працівником протоколи, в яких зафіксовані факти злочинної діяльності (обман покупців, затримання викраденого вантажу, вилучення знарядь вчинення злочинів і предметів злочинного посягання, порушення технології виготовлення продукції тощо);

в) протоколи про застосування технічних засобів, у яких зазначаються час, місце та інші обставини їх виконання, з долученням фотознімків, аудіо- та відеозаписів;

г) інші документи – пояснення опитаних осіб, результати перевірок за обліками, довідки про результати проведення оперативно-розшукових заходів (поквартирного обходу та опитування громадян, повідомлення громадян, зроблених ними по телефону або за допомогою інших засобів зв'язку, тощо).

Отже, під результатом ОРД розуміють сукупність отриманих під час проведення оперативно-розшукових заходів відомостей про підготовку вчинення злочину, про осіб, що ухиляються від кримінальної відповідальності, слідства чи суду.

У спеціальній літературі предметом наукової полеміки став також обсяг відомостей, що мають закріплюватися у протоколі ОРЗ. Наприклад, досліджуючи такий захід, як прослуховування телефонних розмов, деякі науковці та практики визначають необхідним дослівний запис у протоколі всього змісту отриманої фонограми. Але більш конструктивними вважаються пропозиції щодо закріплення лише тих відомостей, отриманих під час здійснення дії, які мають відношення до досліджуваних фактів.

Дійсно, прийоми складання протоколу, який характеризується описом усього змісту отриманої фонограми або іншого носія, ускладнюють наступне вивчення матеріалів кримінального провадження судом, прокурором, захисником, спричиняють непотрібні труднощі виділення у ньому головних моментів та можуть негативно відобразитися на їх оцінці. Мета складання протоколу полягає в тому, щоб відобразити в протоколі все істотне з погляду завдань розкриття злочину, усі відомості, необхідні для встановлення складу злочину і вирішення інших питань, що постають перед судовими і правоохоронними органами, уникаючи зайвої інформації. Тим більше, що окрім відомостей, які стосуються протиправної діяльності при проведенні ОРЗ часто отримуються дані, котрі торкаються суто приватної сфери. Зважаючи на законодавчу заборону фіксації таких даних, у протоколі слід відображати лише інформацію, що стосується безпосередньо протиправних дій перевіряємих осіб.

При конструкції процесуальних вимог до протоколів ОРЗ необхідно виходити з посилки, що такі документи повинні відповідати загальним вимогам, що висуваються доказовим правом. Дана теза означає, що протокол, складений за результатами ОРД, повинен відповідати критеріям законності, обґрунтованості, своєчасності, вмотивованості, справедливості, всебічності, повноти, визначеності, високої культури і грамотності документального оформлення.

Виходячи з цього, протокол проведення ОРЗ повинен мати ознаки процесуального акта, а саме:

- 1) автор процесуального документа – особа, уповноважена законом на складання цього документа;
- 2) зміст – відомості про факти, що мають значення для справи;
- 3) спосіб закріплення інформації загально зрозумілими (загально прийнятими) письмовими знаками, тобто за допомогою письмової мови, якою ведеться судочинство.

Протокол ОРЗ з відповідними додатками в цьому сенсі виконує роль як фіксації самого факту застосування певних технічних засобів, так і фіксації отриманих відомостей.

Детальну регламентацію щодо форми фіксації результатів даної роботи та процедури подання слідчому, прокурору, суду, містить КПК України.

В протоколі зазначаються дата його складення, посада, прізвище та ініціали особи, у провадженні якої перебуває справа, номер справи, за якою здійснювався захід, номер постанови, згідно якої заведено справу, дата її затвердження.

Повинно бути визначено найменування суду, яким видано дозвіл на здійснення заходу, вид заходу та строки його проведення, найменування підрозділу, працівники якого залучалися до здійснення заходу, дані про особу, стосовно якої проводився захід, результати заходу, відомості про матеріальні носії інформації (матеріали аудіо- чи відеозапису, фото- і кінозйомки, магнітні накопичувачі та інші носії) та місце їх зберігання.

З позиції внутрішньої форми протокол ОРЗ повинен відповідати загальним вимогам, що закріплені процесуальним законом (з урахуванням специфіки й особливостей конкретних заходів, а також відповідати науково-обґрунтованим рекомендаціям зі складання процесуальних документів.

У цьому сенсі ***протокол повинен містити наступну інформацію: найменування документа (наприклад, «протокол зняття інформації з каналів зв'язку»); дата, час і місце складання; посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, що склала протокол; зміст заходу; місце і час проведення заходу (наприклад, час початку і час закінчення зняття інформації з каналів зв'язку); дані про осіб, що брали участь у проведенні заходу; осіб, що були присутні при огляді й відтворенні носія (фахівець); відмітка про роз'яснення фахівцю його прав, попередження про відповідальність; опис носія з зафіксованою інформацією, його індивідуальні ознаки; відомості, що мають відношення до досліджуваної події, отримані під час заходу; технічні засоби, використовувані для відтворення інформації; відмітки про***

опечатування носія; зауваження, що надходять від осіб, що беруть участь у складанні протоколу; підписи осіб, що беруть участь у складанні протоколу; визначення додатків тощо.

Використання результатів ОРД для формування доказів у кримінальному судочинстві регламентується чинним Кримінальним процесуальним кодексом України та розглядається на стику кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, а також має як теоретичний, так і прикладний аспект.

Результатами ОРД вважаються фактичні дані, відомості, інформація, що сприяє встановленню обставин, пов'язаних зі вчиненням злочину, або злочину, що готується, інших обставин розкриття та розслідування злочину, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду та кримінального покарання.

Результати ОРД можуть містити дві групи даних.

До першої групи відносяться фактичні дані (відомості), що безпосередньо вказують на ознаки злочину, які можуть бути використані та закріплені у процесуальному провадженні та будуть джерелами доказів у справі. Вони також мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню (про наявність та місця зберігання знарядь злочину, викрадених цінностей тощо).

До другої групи відносяться дані, що містять допоміжний характер (про особу підозрюваного, способи маскування злочинної діяльності тощо) і можуть бути орієнтиром для вибору організаційних та тактичних прийомів проведення оперативно-розшукових та слідчих дій.

2. Суб'єкти використання матеріалів ОРД.

Суб'єктами використання результатів ОРД у кримінальному судочинстві є окремі учасники кримінального процесу:

1. *Слідчий*, який здійснює досудове розслідування злочину, має право використовувати результати ОРД, що зафіксовані протоколом з відповідними додатками.

Рішення про долучення матеріалів ОРД до кримінального провадження постановою приймає слідчий, який зобов'язаний повідомити прокурора про його прийняття та отримані результати. Використання результатів ОРД погоджується з прокурором у випадках тимчасового обмеження прав і свобод фізичних і юридичних осіб.

Відповідно до ст. 41 КПК України за письмовим дорученням слідчого, прокурора оперативні підрозділи НП України, ДБР, НАБУ, СБУ, БЕБ, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні.

Співробітник оперативного підрозділу під час виконання доручень слідчого, прокурора користується повноваженнями слідчого. Оперативні працівники не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора щодо їх проведення.

За рішенням слідчого чи прокурора до проведення ОРЗ та негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

За результатами проведення оперативними підрозділами ОРЗ та негласних слідчих (розшукових) дій слідчим складається протокол з відповідними додатками.

2. Прокурор, у випадках прийняття рішення про проведення ОРЗ і негласних слідчих (розшукових) дій, має повноваження використовувати їх результати у кримінальному судочинстві.

У процесі досудового розслідування прокурор вносить клопотання слідчому судді про проведення ОРЗ та негласних слідчих (розшукових) дій, погоджує клопотання слідчого, а також має право заборонити проведення або припинити подальше проведення цих дій.

У клопотанні зазначаються:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- короткий виклад обставин злочину, у зв'язку яким подається клопотання;
- правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести ОРЗ або негласну слідчу (розшукову) дію;
- обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину;
- вид заходу та обґрунтування строку його проведення;
- обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб;

- *відомості залежно від виду дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;*
- *обґрунтування можливості отримання під час проведення ОРЗ або негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самотійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.*

До клопотання слідчого, прокурора додається *витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань* щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Виключно прокурору надано право прийняти рішення про проведення такого ОРЗ та негласної слідчої (розшукової) дії, як *контроль за вчиненням злочину*.

У ході проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

За результатами контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення ОРЗ або негласної слідчої (розшукової) дії, що є доказовою базою у кримінальному судочинстві. У випадку коли контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, то про це складається протокол у присутності такої особи, що також може бути використаний у кримінальному судочинстві.

Результати контролю за вчиненням злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів оформляються протоколом з відповідними додатками у порядку, передбаченому законодавством, за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України.

Прокурор, слідчий, або оперативний працівник згідно з вказівкою прокурора за матеріалами проведення контролю за вчиненням злочину складає протокол з відповідними додатками, в якому потрібно:

- *викласти обставини, які свідчать про відсутність під час ОРЗ або негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;*
- *зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.*

Тимчасове обмеження конституційних прав особи при проведенні контролю за вчиненням злочину, якщо виникає така необхідність, має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами КПК України.

3. **Слідчий суддя** здійснює розгляд клопотань щодо надання дозволу на проведення ОРЗ та негласних слідчих (розшукових) дій, якщо це віднесено до його повноважень, за визначенням голови апеляційного суду області, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення ОРЗ або негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання.

Слідчий суддя **постановляє ухвалу про дозвіл на проведення ОРЗ або негласної слідчої (розшукової) дії**, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що:

- вчинений злочин відповідної тяжкості;
- під час проведення дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення ОРЗ або негласної слідчої (розшукової) дії повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК України, а також містити відомості про:

- прокурора, слідчого, оперативного працівника який звернувся з клопотанням;
- ОРС або кримінальне провадження, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого постановляється ухвала;
- особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести ОРЗ або негласну слідчу (розшукову) дію;
- вид ОРЗ або негласної слідчої (розшукової) дії та відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;
- строк дії ухвали.

Постановлення слідчим суддею **ухвали про відмову** в наданні дозволу на проведення ОРЗ або негласної слідчої (розшукової) дії не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу.

Матеріали, оформлені протоколами щодо проведення ОРЗ або негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх

проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

ОРЗ та негласні слідчі (розшукові) дії проводяться уповноваженими особами, та особами, які залучаються до їх проведення, процесуальним законодавством передбачено у необхідних випадках **допит цих осіб як свідків**. Зазначена процесуальна дія може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом.

Згідно з КПК України можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії, у випадку використання для доказування результатів ОРЗ та негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначені особи повідомляються про їх проведення тільки щодо них у строк, передбачений ст. 253 КПК України, і в тому обсязі, який зачіпає їх права, свободи чи інтереси, тобто конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення ОРЗ або негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати дії повинно бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.

У випадку, коли в результаті проведення ОРЗ та негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні, отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка виноситься за клопотанням прокурора.

Слідчий суддя розглядає клопотання згідно з вимогами статей 247, 248 КПК України і відмовляє у його задоволенні, якщо прокурор, крім іншого, не доведе законність отримання інформації та наявність достатніх підстав вважати, що вона свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення.

Передання інформації, одержаної у результаті проведення ОРЗ та негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюється тільки через прокурора.

У сучасних умовах проблемним залишається питання вдосконалення законодавчого забезпечення процесуальної діяльності суб'єктів ОРД та негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки змінюється статус процесу здобування інформації негласним шляхом. Якщо у чинному законодавстві це оперативно-розшукова дія, то чинний КПК визначає цей процес як процесуальну дію. Нинішня оперативно-розшукова дія, що проводиться в

рамках оперативно-розшукової справи, має статус державної таємниці, з обмеженням грифу користування «таємно» або «цілком таємно» відповідно до Закону України «Про державну таємницю» та наказу Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440 «Про затвердження *Зводу відомостей, що становлять державну таємницю*», отже її неможливо віднести до негласних слідчих (розшукових) дій. Це значно ускладнює використання доказів, отриманих таким шляхом у кримінальному судочинстві.

3. Надання результатів ОРД слідчому, прокурору, суду

Негласна діяльність, маючи чітко виражену гносеологічну природу, є специфічною формою пізнання і спрямована на вивчення фрагмента об'єктивної дійсності – фактичних даних, що відбивають і відтворюють подію злочину. При цьому пізнання, що посідає основне місце в діяльності, не є самодостатнім процесом – воно спрямоване на забезпечення інтересів кримінального судочинства, тобто виконання завдань, що сформульовані в КПК України.

У зв'язку з цим вбачається недостатнім вивчення й вирішення питань, пов'язаних з негласною інформацією, виключно під кутом зору організації й тактики її отримання, у відриві від перспектив використання. Зазначені обставини визначають необхідність і неминучість дослідження циркуляції негласних даних, а саме їхньої реалізації й використання на якісно іншому рівні – у процесі доказування. Це у свою чергу передбачає вивчення процедури надання результатів негласних слідчих (розшукових) дій спеціальним суб'єктам, які наділені відповідним процесуальним статусом, правами й обов'язками зі встановлення обставин вчиненого злочину.

З огляду на комплексний, багатоаспектний характер проблеми використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні зупинимося на початковій стадії цього процесу – на *поданні цих результатів слідчому, прокурору, суду* та на виникаючих при цьому суперечностях між вимогами конспірації та необхідністю перевірки окремих умов проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, об'єкт негласних слідчих (розшукових) дій отримує свій статус лише в тому випадку, коли він включений до кримінального процесу, тобто тоді, коли на нього здійснюється законний вплив з боку спеціальних суб'єктів через реалізацію відповідних правових норм, а саме застосування гласних і негласних заходів і засобів.

Однак предмети, документи, канали зв'язку й інші матеріальні об'єкти як носії інформації, що підлягають виявленню через застосування дій, не є

об'єктами негласних слідчих (розшукових) дій, тому що є результатами використання різних технологій здійснення злочинної діяльності об'єктів. Їх треба відносити до предметів пошуку та пізнання з метою документування зазначеної діяльності.

Негласні слідчі (розшукові) дії можна поділити умовно, з урахуванням спрямованості й характеру виконуваних завдань, на два блоки.

До першого блоку відносяться дії, спрямовані головним чином на пошук та отримання з різних джерел відомостей інформаційного призначення, які передбачені КПК України § 2 «Втручання у приватне спілкування»:

- 1) аудіоконтроль особи;
- 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції;
- 3) контроль засобів зв'язку;
- 4) контроль відомостей в електронній інформаційній системі.

До другого блоку відносяться дії, які згідно з § 3 «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій» спрямовані переважно на виявлення і фіксацію фактичних даних про конкретні злочинні дії, що вчинюються окремими особами та групами, для розслідування злочинів, а також на встановлення й затримання злочинців, що переховуються, а саме:

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- спостереження за особою, річчю або місцем;
- аудіоконтроль або відеоконтроль місця;
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;
- використання конфіденційного співробітництва;
- контроль за вчиненням злочину.

Важливо врахувати також те, що **всі негласні слідчі (розшукові) дії мають один критерій отримання санкції на їх застосування - ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.**

Застосування перелічених негласних слідчих (розшукових) дій підкріплено в законодавчому порядку також правом використання технічних та інших засобів.

Як **оперативно-технічні засоби** на практиці використовуються головним чином спеціальні технічні пристрої та пристосування, що дозволяють знімати інформацію з каналів зв'язку, вести приховане й інше візуальне спостереження в громадських місцях, фіксувати фактичні дані про злочинні дії окремих осіб і груп тощо.

Відзначимо, що оперативно-технічні засоби застосовуються тільки негласно, і ці дії мають винятковий характер, оскільки мова йде, по суті, про втручання у приватне спілкування і тимчасове обмеження таких

конституційних прав громадян, як недоторканність житла, збереження в таємниці листування й телефонних розмов, таємниця особистого та сімейного життя людини та ін.

Відходячи від вище викладеного, під негласними слідчими (розшуковими) діями слід розуміти законодавчо передбачені організовані дії або сукупність таких дій, що проводяться суб'єктами кримінального процесу з використанням технічних і оперативно-технічних засобів, а також способів і прийомів реалізації зазначених дій і засобів для вирішення основних завдань і досягнення головних цілей кримінального судочинства.

4. Документальне оформлення матеріалів ОРД

Перш за все, правильним буде визнати, що документознавство в негласній діяльності за своїм змістом являє процес, що включає отримання (складання), збереження (накопичення) і використання документів з метою вирішення завдань цієї діяльності. Воно повинне здійснюватися безпосередніми суб'єктами негласних слідчих (розшукових) дій згідно з єдиними вимогами секретного діловодства в системі відповідних органів.

Під документом негласних слідчих (розшукових) дій слід розуміти інформацію про факти (події, явища, процеси), виявлені в процесі здійснення негласних оперативно-розшукових заходів, що зафіксовані як у письмовій формі, так і за допомогою іншого матеріального носія (кіно-, фото-, аудіо-, відеоматеріалів тощо).

Згідно з основними напрямками негласних слідчих (розшукових) дій головне призначення документів вбачається у фіксації, збереженні та використанні:

- 1) фактичних даних про злочинні дії окремих осіб і груп з метою своєчасного розслідування злочинів, а також для використання цих даних як доказів у кримінальному судочинстві;*
- 2) інформації про місцеперебування осіб, які переховуються від органів слідства, суду;*

До документів кримінально-процесуального призначення відносяться протоколи про результати негласних слідчих (розшукових) дій із відповідними додатками, котрі, як уже зазначалося, можуть використовуватися як джерела доказів у кримінальному судочинстві.

У випадках, коли документи, що отримані в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, виявилися знаряддям вчинення злочинів, предметом злочинних посягань або їх продуктом, зберегли на собі сліди злочину та придатні для з'ясування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних

провадженнях, вони можуть розглядатися в кримінальному судочинстві як речові докази.

На законодавчому рівні закріплені **вимоги до протоколів** негласних слідчих (розшукових) дій як певних процесуальних документів (Стаття 104 КПК України):

1. У випадках, передбачених цим Кодексом, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі.

2. У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається в протоколі. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується опитування, текст пояснень може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників цієї процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому випадку в протоколі зазначається, що пояснення зафіксовані на технічному носії інформації, що додається до нього.

3. Протокол під час досудового розслідування складається з:

1) **вступної частини**, яка повинна містити відомості про:

- місце, час проведення та назву процесуальної дії;
- особу, яка проводить процесуальну дію (її прізвище, ім'я, по батькові, займана посада);
- всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (їх прізвище, ім'я, по батькові, дата народження та місце проживання);
- інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації;
- характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) **описової частини**, яка повинна містити відомості про:

- послідовність дій;
- отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі й документи;

3) **заключної частини**, яка повинна містити відомості про:

- вилучені речі й документи та спосіб їх ідентифікації;
- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;
- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, **відмовилася підписати протокол**, про це зазначається в протоколі та надається такій особі право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника).

Особою, яка проводила процесуальну дію, до протоколу долучаються додатки:

Додатками до протоколу можуть бути:

- *спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;*
- *письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;*
- *стенограма, аудіо -, відеозапис процесуальної дії;*
- *фото-таблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.*

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Прокурор вживає заходів до збереження отриманих у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.